

סנהדרין דף ק"ה - תשובת ישראל לנביא, בלעם ובלק, ברכות שחזרו לקללות

שאלות:

1. העם השיב לנביא זכריה שאין מה לחזור בתשובה ממילא כולם מתים, הם צודקים?

ויכוח בין הנביא לכנסת ישראל על התשובה

הגמרא מביאה פירושים של **רב**, **שמואל** ו**רבה בר בר חנה** לפסוק "מדוע שובבה העם הזה ירושלים משבה נצחת" איזו תשובה ניצחת השיב העם לנביא זכריה על התביעה לחזור בתשובה.

רב אומר: כשהנביא מוכיח אותם: "אבותיכם שחטאו היכן הם?", הם ענו: "מה זה משנה? גם הנביאים מתו". הנביא ענה: זה לא דומה, הנביאים מתו כדרך כל אדם ויודעים איפה קברם, אבל אבותיכם מתו במיתות משונות ואינכם יודעים איפה נקברו. על זה הודו שבאמת התקיימו דברי הפורענות שאמרו הנביאים. (חידושי אגדות)

שמואל אומר שבאו עשרה בני אדם וישבו לפני הנביא. אמר להם: "חזרו בתשובה". אמרו לו: "עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה, לא חייבים זה לזה כלום!" הקב"ה אמר לנביא: "לך אמור להם: איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה - לא התגרשתם ולא שוחררתם".

ריש לקיש הסביר: מדוע כתוב "דוד עבדי" ו"נבוכדנצר עבדי"? שהקב"ה ידע שעתידים ישראל לומר שמכר אותם לנבוכדנצר, ולכן קרא לנבוכדנצר עבדי שכל קניינו שלי. (רש"י ויד רמ"ה).

רב נחמן אמר על הפסוק "ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם": מי יתן ויבוא לנו כעס כזה, שיגאלנו בעל כרחנו וימלוך עלינו.

רבה בר בר חנה מסביר את התשובה הניצחת מהפסוק "ויסרו למשפט אלקיו יורנו": הנביא אמר לישראל "חזרו בתשובה". על זה אמרו: "היצר הרע שולט בנו". אמר להם: "יסרו יצריכם". אמרו: "אלקיו יורנו" (הקב"ה יורה ליצר הרע) אבל באמת הקב"ה לא כופה את האדם (כמו שהרשעים אמרו) אלא בדרך שאדם רוצה ללכת בה - מוליכין אותו. (יד רמ"ה)

2. האם בני ישראל היו משועבדים ללבן הארמי שמונה שנים?

בלעם

הגמרא לאורך הדף עוסקת בבלעם (שהוא מההדיוטות שאין להם חלק לעולם הבא). הגמרא מפרשת את שמו: בלעם - "בלא עם" (שאינו לו חלק עם עם). או "שבלה עם" (שבלבל ישראל בעצתו והפיל מהם 24 אלף).

"בן בעור" - שבא על בעיר (אתונו, כמו בהמה).

הברייתא מבארת: הוא בעור, הוא כושן רשעים, הוא לבן הארמי. כושן רשעים - שעשה שתי רשעים בישראל: אחת בימי יעקב (שרדף אחריו) ואחת בימי שפוט השופטים (ויתנם ביד כושן רשעתיים מלך ארם נהריים). ושמו לבן הארמי.

כתוב "בן בעור" וכתוב "בנו בעור" (אז מי אבא של מי?). **רבי יוחנן** אומר: אביו, בנו הוא בנביאות (שבלעם היה גדול מאביו בנביאות).

הגמרא מדייקת: בלעם לא בא לעולם הבא, אבל אחרים מהגויים כן, ולכן המשנה היא כדעת **רבי יהושע** שדורש את הפסוק שרק הגויים ששכחו את האלוהים לא יבואו לעולם הבא, שחולק על **רבי אליעזר** שסובר שלכל הגויים אין חלק לעולם הבא.

רבי אליעזר לומד מהפסוק: "ישבו רשעים לשאולה" - אלו פושעי ישראל. "כל גויים שכחי אלהים" - לכל הגויים אין חלק לעולם הבא.

רבי יהושע אומר לו: לא כתוב "בכל גויים"? "ישבו רשעים לשאולה" - שהם "כל גויים שכחי אלהים". (רק הגויים ששכחו את האלוהים לא יבואו לעולם הבא, אחרים יבואו).

בלעם עצמו נתן סימן בעצמו, כשאמר: "תמות נפשי מות ישרים". אם אמות מות ישרים (מיתת עצמי) תהא אחריתי כישראל. ואם אהרג - "הנני הולך לעמיי" (לגיהנום).

3. האם שיטת מצליח עבדה אצל בלעם?

מואב ומדין שונאים שעשו שלום

"וילכו זקני מואב וזקני מדין". הבריייתא אומרת: שמדין ומואב לא היה להם שלום מעולם. והתאחדו רק כדי לפגוע בישראל ומביאה על זה משל לשני כלבים שהיו צהובין (כועסים) זה לזה. בא זאב על האחד, אמר האחר: אם איני עוזרו היום - הורג אותו, ולמחר בא עלי. הלכו שניהם והרגו את הזאב. כך מדין ומואב עשו שלום להילחם בישראל.

רב פפא מביא משל נוסף: שזה מה שאומרים אנשים - שחולדה וחתול אין להם שלום מעולם והם עשו הילולא מחלבו של בעל מזל רע.

"וישבו שרי מואב עם בלעם אבל שרי מדין הלכו. - כיון שאמר להם "לינו פה הלילה והשבותי אתכם דבר", אמרו: "כלום יש אב ששונא את בנו? הקב"ה לא יתן לו לקלל את בנו.

רב נחמן אמר: חוצפה מועילה אפילו כלפי שמים. שבהתחלה כתוב "לא תלך עמהם" ובסוף כתוב "קום לך אתם" (כלומר, הצליח לו לכאורה, מה שהחציף פניו).

רב ששת אמר: חוצפה היא מלכות, כלומר שררה גדולה רק בלי כתר מלכות. והוא מוכיח מדוד המלך שכתוב "ואנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני" (איני גדול מהם אלא במשיחת מלכות) (רש"י).

4. האם בלעם באמת ידע דעת עליון?

מומי בלעם

רבי יוחנן אמר: שבלעם היה חיגר ברגלו אחת, שנאמר "וילך שפיי" (שהירך שפה, זזה ממקומה). שמשון בשתי רגליו, שנאמר "שפיפון עלי אורח" ("שפיפון" משמעו שתיים, ולמרות זה היה גיבור). בלעם היה סומא באחת מעיניו, שנאמר "שתום העין" (עינו אחת פתוחה, מכלל שהאחרת סתומה).

נחלקו אמוראים: **מר זוטרא** אומר: היה קוסם באמתו (מעלה בזכרו). שנאמר עליו "נופל וגלוי עיניים" ונאמר על המן "והנה המן נופל על המטה". **מר בריה דרבינא** אומר: שבא על אתונו. והוא לומד מכך שכתוב כאן "כרע שכב (כארי וכלביא)" וכתוב שם "בין רגליה כרע נפל שכב" (שהכוונה לבעילה).

הגמרא שואלת: איך ידע דעת עליון אם דעת בהמתו לא ידע? (לא ידע מה לענות לה לתוכחה)

כששרי בלק שאלו מדוע לא רכב על סוס, ענה שסוסו באחו. אבל האתון הוכיחה כנגדו שהיא עושה לו מעשה אישות בלילה" מאז ומעולם, כשאמרה "ההסכן הסכנתי" מלשון "ותהי לו סוכנת" (מחממת).

הגמרא מסבירה "דעת עליון", שבלעם ידע לכוון השעה שבה הקב"ה כועס (ואז הקללות מתקיימות). וזה רגע אחד בשלוש שעות הראשונות של היום, כשהכרובות של התרנגול לבנה בלי פסים אדומים, כי אז החמה זורחת והמלכים מניחים כתריהם ומשתחוים לחמה.

הגמרא מספרת על **רבי יהושע בן לוי** שהיה לו שכן מין שציערו. יום אחד החליט לקחת תרנגול, ולקלל את המין כשהכרובות תלבין. כשהגיע הרגע, נרדם. והבין שלא ראוי לעשות כן, שנאמר "גם ענוש לצדיק לא טוב".

הברייתא אומרת בשם **רבי שמעון בן אלעזר**: אהבה מבטלת שורה של גדולה, מאברהם שכתוב "וישכם אברהם בבקר" (שמאהבתו, הגדול חבש בעצמו את חמורו). ושנאה מבטלת שורה של גדולה שנאמר "ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו".

5. הרב מיכאל מקנא בתלמידו אלי שעולה עליו בגדולתו, זה הגיוני?

בלק ושכרו

אמר **רב יהודה** אמר **רב**: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוה אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. שבשכר ארבעים ושתיים קרבנות שהקריב בלק, זכה ויצאה ממנו רות. שהיתה בתו של עגלון נכדו של בלק.

רבא אמר ל**רבה בר מרי**: כשעבדי המלך ברכו את דוד אחרי שמשחו את שלמה, אמרו: "יִיטב אֶל־לְהִים אֶת־שֵׁם שְׁלֹמֹה מִשְׁמֶךָ וַיַּגְדֵּל אֶת־כְּסָאוֹ מִכְּסֵאֲךָ". וכי דרך ארץ לומר כך למלך?

אמר לו: "מעין" כסאך אמרו לו. שאם לא תאמר כך, הרי כתוב "תבורך מנשים יעל... מנשים באהל". ו"נשים באהל" - שרה, רבקה, רחל ולאה. וכי דרך ארץ לומר כך? אלא "מעין" אמרו. כאן נמי "מעין" אמרו.

והמאמר הזה חולק על **רבי יוסי בר חוני**, שאמר: בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו. בנו נלמד מהפסוק שברכו את שלמה בפני דוד. ותלמידו - או מכך שאליהו נענה לבקשת אלישע "ויהי נא פי שנים ברוחך אלי", או מכך שמשא סמך שתי ידיו על יהושע (אף שהקב"ה אמר לסמוך יד אחת).

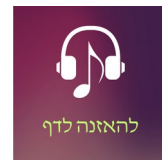
6. האם הברכות של בלעם התקיימו?

ברכות בלעם שנהפכו מקללות

הקב"ה הפך את הקללות שבלעם רצה לקלל לברכות. **רבי יוחנן** אומר: מברכתו אתה למד מה היה בלבו. והגמרא מפרטת כל ברכה מה היתה כוונתו לקלל.

"וישם ד' דבר בפי בלעם". **רבי אלעזר** אומר: מלאך (שמסרו הקב"ה למלאך שלא יניחנו לקלל). **רבי יונתן** אומר: חכה (נתן בפיו שלא יניחנו לקלל).

בלעם ביקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות - "מה טובו אהליך יעקב". שלא תשרה שכינה עליהם - "ומשכנותיך ישראל". שלא תהא מלכותן נמשכת - "כנחלים נטיו". שלא יהיו להם זיתים וכרמים - "כגנות עלי נהר". שלא יהא ריחן נודף (ממצוות) - "כאהלים נטע ד". שלא יהיו להם מלכים בעלי קומה - "כארזים עלי מים". שלא יהיה להם מלך בן מלך - "יזל מים מדליו" (נוזלים)

מים ממישהו שכבר מילאו בו מים, המלך הקודם). שלא תהא מלכותן שולטת באומות - "וזרעו במים רבים". שלא תהא עזה מלכותן - "וירם מאגג מלכו". שלא תהא אימת מלכותן - "ותנשא מלכותו".

רבי אבא בר כהנא אמר: כולן חזרו לקללה, חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות, שנאמר "ויהפוך ד' אלהיך לך את הקללה לברכה" - "קללה" ולא "קללות" (רק אחת נשארה ברכה).

רבי שמואל בר נחמני אמר בשם **רבי יונתן**: על הפסוק "נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא"? ("נעתרות" היינו נהפכות) טובה הקללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מהברכה שברכם בלעם הרשע. שאחיה השילוני קילל את ישראל שיהיו כקנה שמחזיק מעמד נגד כל הרוחות.

אבל בלעם ברכן בארז. שכשנושבת בו רוח דרומית (קשה) - עוקרתו והופכתו על פניו. וזכה קנה ליטול ממנו קולמוס, לכתוב ממנו ספרי תורה נביאים וכתובים.